

ТВОРЧЕСКОСТЬ КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР ЗДОРОВЬЯ УЧАЩИХСЯ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ

Автором рассматривается творчество (креативность) как важное условие общего самочувствия, здоровья и учебной успешности личности школьника.

Целью данного исследования было изучить творчество учащихся старших классов во взаимосвязи с локусом контроля здоровья, социально- ситуационной тревожностью и учебной успешностью.

В исследовании приняли участие учащиеся старших классов (8 – 12 кл.), всего 480 испытуемых.

Методы исследования: методика творческого мышления *E.P.Torrance (1974)*, многопараметровая шкала локуса контроля здоровья *K.Walstone (1978)*,

шкала ситуационной тревоги *Кондаша (1973)*, данные об успеваемости и состоянии здоровья (группа здоровья) школьников.

Результаты исследования обработаны методами математической статистики - программа *SPSS Windows, 10 версия*.

Выявлены положительные непрямолинейные (статистически значимые) связи между творчеством учащихся и их локусом контроля, школьной тревожностью, общим состоянием здоровья и учебной успешностью.

Автор делает основной вывод: творчество (креативность) является важным условием успеваемости и общего состояния здоровья учащихся.

The aim of investigation was to analyze pupils creative thinking at secondary school of 8 – 12-th grades (480 pupils tested), their health locus of control, anxious and academic achievements and their interrelations.

T.E.Torrance (1974) tests of creative thinking (TTCT), D.Walstone (1978) "Multidimensional health locus of control scale" were used as main evaluation tools. Additionally was used Kondash modified technique (1973) – the scale of anxious.

The main result showed that pupils creativity didn't have a strong correlation with their academic achievements and there were complicated positive connections between creativity, health locus of control, anxious and academic achievements.

Приоритет развития и воспитания творческой (креативности) у учащихся в современной школе неоспарим. Гуманистическое обучение и воспитание подразумевает прежде всего формирование творческой личности учащегося.

В работах автора (А.Petrulytė 2001, 2003) феномен творческой изучался в основном в связи с интеллектом, учебной успешностью и возрастными особенностями учащихся. В настоящем исследовании творчество рассматривается и во взаимосвязи с общим самочувствием и здоровьем учащихся в школе. Показателями общего самочувствия и здоровья учащихся в данном исследовании использовались параметр локуса контроля здоровья, ситуационной (школьной) тревожности учащихся и группа здоровья.

Понятие **креативности** ("creativity" на англ.) охватывает всю личность. Под креативностью подразумевается прежде всего склонность индивида к новому, оригинальному мышлению, нестандартному поведению и деятельности. Данное понятие подразумевает различные психологические свойства личности, способствующие открытию, созданию чего-либо нового и ценного. Творческое мышление в большей степени связано с мыслительными операциями, стратегиями, с так называемым, "дивергентным" мышлением.

Особое значение в исследованиях творческого мышления имеют труды J.P.Guilford и Е.Р.Торгансе, на которые опирается автор данной статьи. Известный психолог J.P.Guilford (1986) ввел понятие дивергентного мышления, которое означает способность мыслить, решать задачу в разных направлениях, разными способами или категориями, именно дивергентное мышление составляет основу креативности личности. J.P.Guilford также предложил гипотезу "низкого порога" креативности - если интеллект низкий, то трудно ожидать проявления креативного мышления, однако при высоком уровне интеллекта, возможен как высокий, так и низкий уровень дивергентного мышления. Представитель современных

исследований креативного мышления Е.Р.Торранс (1974, 1987) предложил следующую теорию "порога" креативности: если интеллект ниже определенного значения ($IQ=120$), то и креативность мышления ограничена, но если интеллект выше определенного значения, то креативность "высвобождается" и становится совершенно независимой от интеллекта.

Креативность личности – это результат сложного взаимодействия генов индивида, социальных условий его развития, в особенности, воспитания в семье, личного уникального опыта и самовоспитания человека. Подчеркнем, что творческость (креативность) присуща не только ученому или художнику, но и любому другому человеку, например, домашней хозяйке, на что особо обращает внимание С.Рогерс (1994). По мнению автора (А.Петрулыте, 2001), креативность есть своего рода венец или вершина в развитии свойств личности.

Понятие **локуса контроля** ввел Дж.Роттер (1954, 1966). Шкала локуса контроля Дж.Роттера основана на двух принципиальных положениях:

1. Люди различаются между собой по тому, как и где они локализируют контроль над значительными для себя событиями. Возможны два полярных типа такой локализации: экстернальный (внешний) и интернальный (внутренний). В первом случае человек полагает, что происходящие с ним события являются результатом действия внешних сил – случая, других людей и т.д. Во втором случае человек интерпретирует значимые события как результат своей собственной деятельности. Любому человеку свойственна определенная позиция на континууме, простирающемся от экстернального к интернальному типу.

2. Локус контроля, характерный для индивида, универсален по отношению к любым типам событий и ситуаций, с которыми ему приходится сталкиваться.

Один и тот же тип контроля характеризует поведение данной личности и в случае неудач, и в сфере достижений.

Научными исследованиями (цит. по А.Ф.Кудряшовой и др., 1992) установлены связи между разнообразными формами поведения и параметрами личности. Конформное и уступчивое

поведение в большей степени присуще людям с экстернальным локусом.

Люди с интернальным контролем менее склонны подчиняться другим, сильнее реагируют на утрату свободы. Обнаружена связь интернальности с положительной самооценкой, с большей согласованностью образов реального и идеального "Я". У людей с интернальным контролем более активная, чем с экстернальным позиция по отношению к своему здоровью, они лучше информированы о своем здоровье. Экстернальный локус контроля коррелирует с тревожностью, с депрессией и психическими заболеваниями.

Р. Norman и др. (Norman et al., 1998) в своих исследованиях выявили значимые связи локуса контроля здоровья с факторами возникновения хронических болезней.

К. Роджерс (C. Rogers, 1954) выделяет локус внутреннего (интернальный) контроля важнейшим условием творческой активности. При этом творческий продукт создается не ради какого-либо вознаграждения, оценки или критики, а ради самого себя, процесса созидания, то есть, источник творчества внутренний, а не внешний.

Целью данного исследования было изучить особенности творческой активности во взаимосвязи с локусом контроля здоровья, с ситуационной тревожностью, успеваемостью и общим состоянием здоровья у учащихся старших классов средней школы.

Испытуемые:

В исследовании приняли участие учащиеся старших классов средних школ Литвы: 262 учащихся 8-10 классов, 218 – 11-12 классов, всего 480 испытуемых. Исследование проведено в 2003-2004 годах. Результаты исследования были обработаны методами математической статистики – программа SPSS Windows, 10 версия.

Методы исследования:

В исследовании использовались три психологические методики:

1. **Е.Р. Torrance** (1974) (ТТСТ) – творческого мышления, ее образная часть (figural test);

2. **K.Walstone** (1978, 1991) (Multidimensional Health Locus of Control Scale, MHLC) –многопараметровая шкала локуса контроля здоровья;

3. **Кондаша** (1973) шкала социально-ситуационной тревожности.

Творческость оценивалась 3 главными показателями методики творческого мышления **Е.Р.Торранс** (1974):

– **беглость (продуктивность) (fluency)** - это неспецифический, количественный показатель креативного мышления, общее число высказанных идей, гипотез или решений,

– **гибкость (flexibility)**- способность видеть различные аспекты проблемы и ее решения ,

– **оригинальность (originality)** - способность выдвигать новые, оригинальные и нестандартные идеи и способы решения проблемы),

– **разработанность (elaboration)** -способность развить творческую мысль, богатство ассоциаций.

Показатели могут суммироваться.

Методика локуса контроля здоровья **K.Walstone** (1978) содержит три самостоятельных, не зависящих друг от друга показателя:

- внутренний контроль (Internality) (HLC),
- внешний контроль или случай (Chance) (CHC),
- воздействие других (Powerful others) (PHLC).

Шкала тревожности **Кондаша** (1973) включает три характеристики:

- школьная тревожность;
- тревожность в связи с представлениями о себе - самооценочная;
- тревожность в межличностном общении.

Данные показатели могут суммироваться. Определяется общий уровень тревожности для каждой шкалы в отдельности и в целом, в соответствии с половозрастными нормами.

Также использовались данные об успеваемости учащихся (средний балл успеваемости) и состоянии здоровья (группа здоровья).

В исследовании была выдвинута основная гипотеза, что между показателями творческой, локусом контроля здоровья, тревожностью, учебной успешностью и общим состоянием здоровья учащихся существует определенная зависимость, они влияют друг на друга.

Основные результаты и выводы исследования:

1. Особенности взаимосвязи творческой и локуса контроля здоровья у учащихся:

Не выявлено статистически значимых различий между показателями **творческой** и **“внутреннего”** (HLC) локуса контроля здоровья у учащихся старших классов.

Можно предположить, что у учащихся на развитие творческой отражается кризис подросткового возраста и еще не сформировался доминирующий **“внутренний”** контроль своего здоровья и поведения.

2. Особенности взаимосвязи творческой и ситуационной тревожности учащихся:

Обнаружена слабая отрицательная зависимость (корреляция) между показателями **творческой** и **школьной тревожности** у учащихся, то есть, чем выше творческая учащихся, тем ниже тревожность ($r = -0.226$, $p = 0.05$).

Таким образом, стимулируя, развивая творческую учащихся, можно уменьшить их школьную тревожность.

3. Особенности взаимосвязи локуса контроля и общего состояния здоровья учащихся:

Выявлена положительная взаимосвязь (корреляция) между локусом контроля здоровья учащихся старших классов и их состоянием здоровья (определяемом по группе здоровья). У учащихся первой группы здоровья (127 испытуемых), не имеющих функциональных расстройств и хронических заболеваний, по сравнению со второй и третьей группами здоровья (91 испытуемый), имеющих различные проблемы здоровья, преобладает **“внутренний”** (HLC) локус контроля здоровья (различия статистически значимы: $t = 2.302$, $p = 0.023$).

Таким образом, с относительным ухудшением состояния здоровья учащихся, ослабевает **“внутренний”** (HLC) локус контроля здоровья, уменьшается уверенность в себе, в своих внутренних силах и резервах, возлагаются большие

надежды на внешние обстоятельства и других людей, ухудшается общее психологическое самочувствие учащихся.

1. Особенности взаимосвязи локуса контроля и успеваемости учащихся:

4.1. Среднее значение “внутреннего” (HLC) локуса контроля здоровья в группе “высокоуспевающих” учащихся выше, чем в группе “низкоуспевающих” (различие статистически достоверно: $t = 2.084$, $p = 0.038$).

4.2. Обнаружена отрицательная корреляция между показателями локуса контроля здоровья “внешним” (CHC) и “воздействием других” (PHLC), с одной стороны, и успеваемостью учащихся, с другой стороны ($r = -0.336$, $p = 0.01$), то есть, чем больше учащиеся полагаются на внешние обстоятельства и других людей, не берут ответственность за себя и свое здоровье сами, тем ниже их успеваемость, и наоборот.

4.3. У девушек – учащихся наблюдается положительная зависимость между “внутренним” локусом контроля здоровья и успеваемостью ($r = 0.239$, $p = 0.000$), у юношей – учащихся такой связи не обнаружено. Можно сделать вывод, что девушки более мотивированны в учебном процессе и более склонны заботиться о своем здоровье в сравнении с юношами – учащимися.

Сравнительный анализ особенностей локуса контроля здоровья у учащихся старших классов школы со студентами Литвы (E.Žutautienė, 2000; J.Kazlenkovaitė, 2003 и др.) и Англии (D.Walstone, 1978) показал следующее:

- у учащихся старших классов (8 –12 кл.) средней школы среднее значение “внутреннего” локуса контроля здоровья (HLC) ниже данного значения у студентов Литвы и Англии;
- учащиеся старших классов школы в сравнении со студентами чаще полагаются на “случай” и “внешний” контроль, то есть, свое самочувствие и состояние здоровья связывают с внешними обстоятельствами и другими людьми;
- выявлена слабая отрицательная корреляция между “внешним” локусом контроля здоровья (CHC) и успеваемостью у студентов ($r = -0.153$, $p = 0.030$), то есть, чем меньше студенты полагаются на внешние обстоятельства

и других людей заботясь о своем здоровье, тем выше их успеваемость.

Обобщая результаты проведенного исследования можно сделать вывод, что имеется непрямолинейная положительная связь между творческой (креативностью) учащихся и параметрами локуса контроля здоровья, ситуационной тревожностью, успеваемостью и общим состоянием здоровья.

Таким образом, творческая (креативность) можно считать важным фактором общего самочувствия, здоровья и учебной успешности учащихся. Необходимо развивать у учащихся творческую, формировать внутренний локус контроля и навыки здорового образа жизни.

Литература

1. Petrulytė A. Kūrybiškumo ugdymas mokant. – V., 2001.
2. Petrulytė A. Jaunesniojo paauglio socialinė raida. – V., 2003.
3. Petrulytė A., Vetrovaitė K. Moklseiivių (6-12 kl.) sveikatos kontrolės lokuso ypatumai. // Ugdymo psichologija, Mokslo darbai, Nr. 13, 2004, VPU, Vilnius, 48-54 p.
4. Baronienė L. Vyresnių klasių moksleivių kūrybiškumo, mokymo profilio ir mokymosi sėkmės ypatumai. Magistro baigiamasis darbas. Vadovė Petrulytė A. – V., 2003.
5. Jaruševičienė L. Vyresnių klasių moksleivių sveikatos kontrolės lokuso ypatumai. Magistro baigiamasis darbas. Vadovė Petrulytė A. – V., 2003.
6. Kazlenkovaitė J. Studentų sveikatos kontrolės lokuso ypatumai. Magistro darbas. Vadovė Petrulytė A. – V., 2003.
7. Žutautienė E. Sveikatos lokuso kontrolės ypatumai aukštesniosios technologijos mokyklos studentų tarpe. Bakalauro baigiamasis darbas. Vadovė Petrulytė A. – V., 2001.
8. Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации. (Под ред. А.Ф.Кудряшева), Петрозаводск, 1992.
9. Рогов В.И. Настольная книга практического психолога. – М., 2001.
10. Бажин Е.Ф. и др. Метод исследования субъективного контроля. // Психологический журнал, т. 5., 1984, № 3.
11. Rogers C.R. Toward Theory of Creativity, ETC: a Review of General Semantics, XI, 1954.

12. Guilford I.P. A psychometric approach to creativity , University of Southern California, 1986.
13. Norman P., Bennett P., Smith C., Murphy S. Health locus of control and health behaviour // Journal of Health Psychology, 1998, Vol. 3, p. 45-54.
14. Rotter J.B. Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. Psychologic, 1966.
15. Torrance E.P. Torrance tests of creative thinking direction manuel and scoring gaide.- Bensinville, 1974.
16. Walstone D. Health Education Monographs, № 6, 1978.
17. Wallston K.A., Kaplan G.D., Mides S.A. Development and validation of the Health Locus of Control HLC skale.// Journal of Consulting and Clinical Psychology, 1976.

М.В.Бадіца

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

В статье рассматриваются отдельные аспекты проблемы формирования творческой личности будущего воспитателя дошкольного учреждения.

The article deals with the definite aspects of the problem of forming a creative personality of a would be preschool teacher.

Постановка проблеми. Демократичні зміни в житті суспільства торкнулися усіх сфер. Формування творчої особистості – одне з найважливіших завдань педагогічної теорії та практики на сучасному етапі. Більшість науковців (Н.Кузьміна, Т.Поніманська, Л.Артемова, О.Мороз, Л.Кондрашова, С.Кулачковська та ін.) звертають увагу на те, що нині назріла потреба планомірного виховання і розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців на всіх етапах формування особистості [5,27]. Так, наприклад, Л.В.Кондрашова наголошує на тому, що система науково-педагогічних знань поряд із практичною підготовкою забезпечують готовність випускників педагогічних закладів до творчої професійної роботи.

Мета нашої статті: розкрити фактори та стимули, визначити форми та методи, які впливають на ефективність формування творчої особистості майбутнього вихователя у навчально-виховному процесі.

У психолого-педагогічній літературі (Б.Ананьєв, П.Блонський, І.Кон) зазначається, що особистість розвивається і формується в процесі діяльності. Навчальна діяльність – це середовище, в якому формується ставлення студента до педагогічної роботи, система знань та вмінь, необхідні професійні якості особистості.

Сучасні науковці вищої школи (В.Бондар, О.Мороз, Л.Кондрашова та ін.) вказують, що під час навчального процесу мають бути сформовані такі розумові здібності:

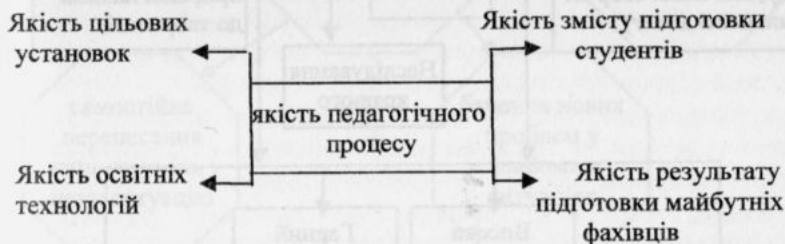
- Вміння аналізувати ситуації (встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, знаходити приховані залежності і зв'язки).
- Вміння обґрунтовувати і міркувати; передбачати результати діяльності.
- Вміння інтегрувати і синтезувати інформацію (організувати інформацію і робити висновки).
- Чутливість до суперечностей, постановка і розв'язання проблем.
- Гнучкість, швидкість і оригінальність мислення (дивергентне).
- Багата уява.
- Відчуття краси процесу і його результату.

Якість навчання забезпечується шляхом системи відстеження психолого-педагогічного супроводу майбутнього фахівця:

- Вивчення запитів зацікавлених сторін.
- Проектування вимог до студента.
- Співвідношення вимог із можливостями студента.
- Вибір освітньої технології, проекту програми, на основі якої будується підготовка майбутнього фахівця.
- Вибір критеріїв за якими буде оцінюватись якість підготовки.

– Розробка і реалізація моніторинга якості підготовки студентів.

Якість педагогічного процесу визначається рівнем обізнаності студентів і представлена у вигляді комплексу з чотирьох груп критеріїв:

Творчість – це процес самореалізації, який формує творчу особистість. Поняття „творчість” в „Українському педагогічному словнику” С.У.Гончаренко визначається як „діяльність, яка породжує щось якісно нове і відрізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю” [2,60-61].

Можна відокремити фактори та стимули, які позитивно впливають на цей процес:

Схема 1

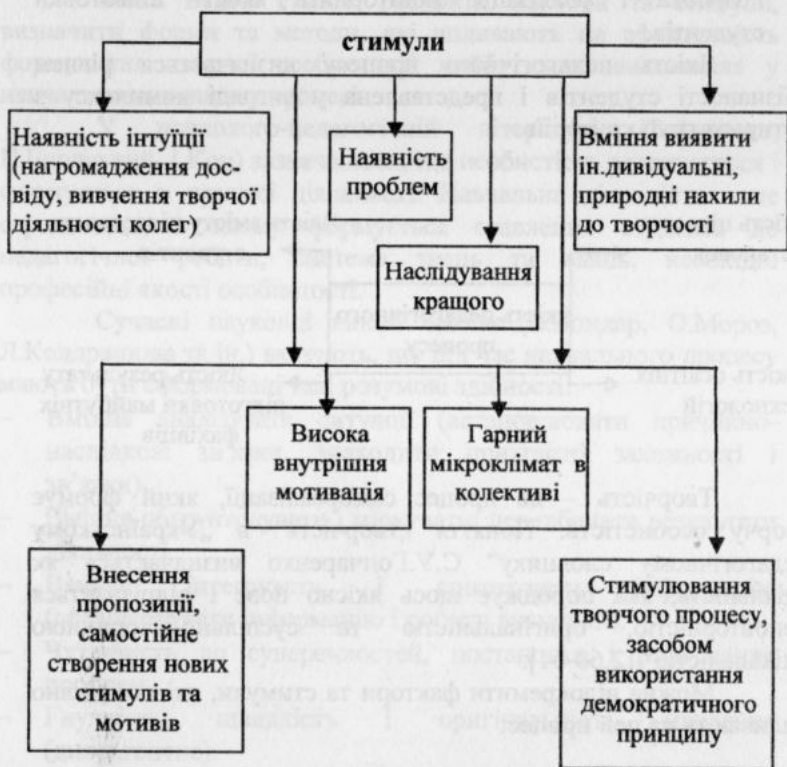

Схема 2.

Як бачимо, врахування означених факторів і стимулів дозволяє найбільш ефективно побудувати навчально-виховний процес, забезпечивши максимальний розвиток творчої особистості студента.

Використання всього арсеналу стимулів допомагає сформувати у майбутніх фахівців стійкий інтерес до майбутньої професійної діяльності, бажання творчо застосовувати набуті теоретичні знання.

К.Крутій визначає три риси творчої діяльності

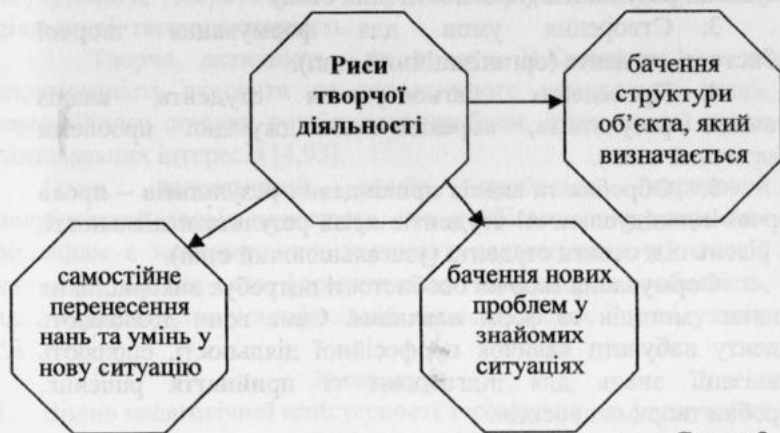

Схема 3.

І.Дичківська визначає рівні готовності педагога до творчої діяльності:

Схема 4.

Результативність у формуванні творчої особистості залежить від того, наскільки при організації навчально-виховного процесу створюються умови для самореалізації, прояву індивідуальності, творчості студента; рівня забезпечення поетапної системи навчання:

1. Аналіз стану освітнього процесу (діагностичний етап).

2. Формування мети, завдань, прогнозування очікуваних результатів (прогностичний етап).

3. Створення умов для формування творчої особистості студента (організаційний етап).

4. Проведення діагностування студента, аналіз поточних результатів, корекція досліджуваної проблеми (практичний етап).

5. Обробка та аналіз прикінцевих результатів – прояв творчої індивідуальності студентів крізь результати діяльності, т.б. рівень підготовки студента (узагальнюючий етап).

Формування творчої особистості потребує використання активних методів та форм навчання. Саме вони дозволяють студенту набувати навичок професійної діяльності, сприяють активізації знань для підготовки та прийняття рішення, розробки творчих проєктів.

Найбільш ефективними методами навчання є (за К.Крутій, Н.Маковецькою):

Схема 5.

Підготовка майбутніх фахівців найбільш ефективно відбувається під час проведення таких форм методичної роботи:

- педагогічна майстерня; ділова гра; майстер-клас; лекція; семінар-тренінг; відвідування і аналіз занять; педагогічні читання; дискусія; ярмарок педагогічних ідей; консультації; педагогічна практика.

Вони допомагають студентам підвищити інтерес до виучуваного, теоретичний і практичний рівень професійної діяльності, творчу активність.

Творча активність, на думку В.Кукушина, – це спрямованість студента до теоретичного осмислення знань, самостійного пошуку розв'язання проблем, інтенсивний прояв пізнавальних інтересів [4,93].

Отже, теоретичний аналіз проблеми, передовий педагогічний досвід показують, що найбільш конструктивним рішенням є використання психолого-педагогічних технологій навчання, під час яких формується активна творча особистість, здатна реалізувати у професійній діяльності своє індивідуальне “Я”.

Література

1. Вплив педагогічної майстерності вихователя на формування особистості дитини. –К.: Освіта, 1998. –317с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. –К.: Либідь, 1997. –362с.
3. Комарова Т.С. Изобразительная деятельность в детском саду: Обучение и творчество. –М.: Просвещение, 1990. – 264с.
4. Педагогические технологии /Под общей ред. В.С. Кукушина. –М.–Ростов н/Д: ИЦ „Март”, 2004. –336с.
5. Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки. –К.: Абрис, 1998. –447с.

Л.О.Савченко, Л.В.Бешевець

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

В статье рассматриваются вопросы формирования общечеловеческих ценностей старшеклассников на уроках украинской литературы.

The article deals with some problems of value orientations in schoolboy life. The analysis of value orientations in pupil life in higher educational establishments of pedagogy is provided.

Постанова проблеми. В умовах демократизації,

духовно-інтелектуального відродження українського народу, зростання культурно-просвітницької активності мас, гуманізації та гуманітаризації реформованої освіти, росту національної самосвідомості суспільства активізується проблема духовного збагачення, переосмислення цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Так, у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті зазначено, що головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, здатного створювати й розвивати цінності громадянського суспільства. Тому одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти є формування загальнолюдських цінностей у школярів.

У вітчизняній науці проблема цінностей знайшла своє відображення в філософській (О.Дробницький, С.Попова, Л.Столович, В.Тугарінов та ін.), соціологічній (А.Здравомислов, В.Оссовський, А.Ручка, В.Ядов та ін.) та у психолого-педагогічній літературі (Б.Ананьєв, Л.Божович, Л.Виготський, Д.Кікнадзе, Н.Кон, О.Леонт'єв, С.Рубінштейн, Д.Узнадзе та ін.).

Педагогічні аспекти проблеми формування, розвитку ціннісних орієнтацій розглянуто та проаналізовано за різними напрямками: аксіологічним (О.Булінін, В.Гриньова, М.Нікандров, В.Повзун, А.Серий, В.Сластьонін, Т.Смирнова та ін.), діяльнісним (В.Анненков, Т.Брайченко, С.Вершловський, В.Воронцова, Н.Нікітіна, С.Новікова, З.Павлютенкова, Л.Разживіна, В.Тамарін, С.Хмара, М.Чорнобаєва, Є.Шиянов та ін.), особистісним (В.Дзюба, О.Медведенко та ін.), системним (Є.Андрієнко, І.Лушніков, М.Ситнікова, О.Ярмоленко та ін.).

Роль та вплив цінностей та ціннісних орієнтацій на становлення особистості висвітлені в працях Є.Барбіної, І.Беха, А.Богуш, М.Боришевського, В.Бутенка, Т.Бутківської, І.Зязюна, Л.Крицької, Л.Ломако, Л.Савченко, В.Струманського, Р.Скульського, І.Тараненко, Л.Хомич та ін.

Актуальність зазначеної проблеми, недостатня її розробка, необхідність подолання визначених суперечностей і зумовили вибір теми дослідження.

Мета статті. Вивчити та перевірити засоби формування загальнолюдських цінностей у старшокласників при вивченні

української літератури в сучасній загальноосвітній школі.

Загальнолюдські цінності тісно пов'язані з духовними джерелами. Багато в чому вони пов'язані з моральним законом, що властивий тільки людській природі. Загальнолюдські цінності – це ті цінності, що приймають усі люди, їхня переважна більшість. Таке визначення, звичайно, об'ємне.

З давніх часів майже всі мислителі - аж ніяк не тільки педагоги - зверталися до проблеми виховання фундаментальних чеснот. Багато чого про це сказано в релігійних книгах — Біблії, Корані, Євангелії й інших. Так, у заборонах і заповідях П'ятикнижжя, особливо в Декалогу - десятих заповідях, що, за переказом Бог передав людям через пророка Мойсея, характерно вже те, що менша частина - чотири перших - є власне релігійними, тобто визначають відношення людини до Бога. Шість наступних заповідей визначають ставлення між людьми і через свою загальність практично є загальнолюдськими цінностями. Цей поділ відбитий і тим, що заповіді були написані на двох окремих скрижалях (дошках).

У заповідях Ветхого Завіту християнство доповнило загальнолюдські цінності ученням про любов до ближнього, послідовно це закладено в Нагорній проповіді Ісуса Христа. Роби з іншими так, як ти хотів би, щоб чинили з тобою - у цьому основна, хоча і не вся суть християнської любові як загальнолюдської цінності. Поступальний рух історії, турбота про самозбереження змусили людство якимось зближати позиції окремих груп, взаємно враховувати інтереси один одного, приймати документи, в яких робиться спроба узаконити систему цінностей, що повинні бути визнані усіма.

Вагомі думки, пов'язані з утвердженням загальнолюдського, були висловлені філософами В.Соловйовим, М.Бердяєвим, М.Федоровим. Вони наполегливо відстоювали ідею про єдність людського роду, цілісність світової історії. Різні групи людства, незважаючи на національну ворожнечу, релігійну і стану, живуть одним життям у силу неподоланого зв'язку, що визначає знання один одного, безперервні політичні, наукові, торговельні зв'язки. У глибоких роздумах видатних філософів ХІХ ст. висловлені ідеї єдності, нероздільності людини і людства, високий моральний

пафос “філософії загальної справи”. М.Федоров вважав, що створення правового суспільства дуже важливо, але важливіше від усього - об'єднання всіх людей загальною справою. В.Соловйов вважав, що людина не тільки сходинка в процесі збирання Всесвіту на шляху до єдності після таких сходинок, як мінеральне, рослинне, тваринне царство. Вона - духовний центр світостворення, вона повинна “з'єднати світ з Богом”. Примусово об'єднати людей неможливо. Необхідно, щоб люди залишили у спокої свої права, припинили суперечки і виконали свою історичну місію — об'єднатися шляхом єднання всіх церков, а потім і всіх людських стосунків взагалі.

Загальнолюдські цінності є надбанням усієї світової цивілізації. Вони здобуті поступовим рухом людства. Становлення системи загальнолюдських цінностей пов'язане з іменами французьких матеріалістів XVIII ст. Ламетрі, Вольтера, Гольбаха, Гельвеція, Дідро. Незважаючи на те, що термін „загальнолюдські цінності” в їхніх творах не використовувався, своїми працями вони поклали початок формування гуманістичного світогляду, в якому найвищими цінностями є людина та її щастя. Такі ж ідеї пронизують їх фундаментальні праці “Людина машина” Ламетрі, “Розмова Даламбера і Дідро”, “Філософські думки” Дідро, “Система природи” Гольбаха, “Про розум” і “Про людину” Гельвеція, філософські твори Вольтера. Великий інтерес викликають досліджені ними питання про причини поширення ідей жорстокості і людиноненависті, з одного боку, і загальнолюдські цінності доброти і співчуття, з іншого. Гострота їх гуманістичної думки була спрямована на пошуки шляхів досягнення гармонії в суспільстві, яка базується на справжній гуманній моралі, на загальнолюдських цінностях.

В основі оновленої системи загальнолюдських цінностей стоїть людина як центр історичного процесу, як соціально активна особистість, відкрита до сприйняття великих цінностей духовної культури. Таким чином, згідно терміну “загальнолюдські цінності” найвища цінність - це людина.

Експерименти з даної проблеми проводились на базі середньої школи №4 м.Кривого Рогу в 11-х класах. Була проведена дослідницька робота, мета якої полягала в тому, щоб визначити стан проблеми використання різноманітних форм

уроків української літератури як засобу формування загальнолюдських цінностей учнів, з'ясувати ставлення старшокласників до навчання.

Результати анкетування показали, що 60% учителів знають і розуміють поняття „загальнолюдські цінності” і намагаються застосовувати на практиці завдання та ситуації в міру своїх можливостей. Також багато залежить від рівня підготовленості класу, 15% учителів вважають, що краще проводити спеціально створені ситуації з формування загальнолюдських якостей у творчих класах, де учні мають високий рівень підготовки, 20% учителів недостатньо розуміють призначення створених ситуацій та завдань з формування загальнолюдських цінностей і схильються до традиційних уроків, під час проведення яких можна підвищити рівень сформованості загальнолюдських якостей учнів та підняти результативність знань і стимулювати пізнавальний інтерес.

5% учителів розуміють поняття і погоджуються з доцільністю використання спеціально створених ситуацій та завдань з метою виявлення сформованості загальнолюдських якостей на уроках, намагаються вводити їх у шкільну практику.

При визначенні змісту дослідної роботи ми виходили з того, що підвищити рівень сформованості загальнолюдських цінностей можна шляхом використання на уроках різноманітних ситуацій, завдань, активності учнів, нестандартних форм організації навчання.

Під час дослідно-експериментальної роботи слід звернути увагу на дотримання педагогічних умов, що підвищують ефективність засобами української літератури: 1) застосування особистісного підходу, 2) вивчення вихованості загальнолюдських якостей на уроках української літератури, 3) позитивний емоційний клімат на уроці.

У ході експерименту ми намагалися виконати такі завдання:

- підвищити рівень сформованості загальнолюдських якостей;
- розвивати інтерес до уроків української літератури;
- формувати в учнів моральні якості українського народу, національні традиції;
- вміння аналізувати ситуації і бачити “добро – зло”;

“прекрасне – огидне”, “мир – війна” та інші.

- розробити серію уроків з теми “Літературний процес ХХ с. (1960-1990 рр.)

Метою дослідницької роботи є:

- підвищити рівень знань учнів;
- підвищити інтерес до вивчення творів українських письменників, які творили у 1960–1990 рр.;
- формування загальнолюдських цінностей у старшокласників.

Зіставляючи результати формуючого експерименту з констатуємим, приходимо до висновку, що запропонована програма створює умови для формування загальнолюдських цінностей учнів, зростання стійкого інтересу до творів українських письменників. Як показало опитування учнів, після експерименту 30% учнів сказали, що запропоновані уроки – це засіб підвищення оцінки, інші 40% винесли на перше місце можливість виявити себе з позицій загальнолюдських цінностей. Дізналися про цікаве, що виходить за обмеження шкільної програми – 20%; 10% учнів відмітили можливість самостійних дій. Багатьох зацікавила нетрадиційність уроків, незвичне оформлення кабінету, робота з додатковими джерелами знань.

Після проведення формуючого експерименту ми з'ясували, що значно підвищився рівень пізнавального інтересу учнів до вивчення творів українських письменників, які працювали у 1960–1990 роках, а саме: В.Симоненка, Д.Павличка, Л.Костенко, В.Стуса та інших. Дані свідчать, що у більшості учнів значно підвищився інтерес до вивчення української літератури. Учні стали з цікавістю, бажанням готуватися до уроків, виконувати випереджаюче завдання підібрати різноманітну цікаву інформацію до уроків. Багато учнів записалися до клубу „Українознавець”, щоб краще пізнати навколишній світ.

На уроках такого типу учні також мають можливість стати співавтором учителя, виявити свою винахідливість.

Таким чином, використання на уроках української літератури запропонованих нами форм навчання забезпечує розвиток пізнавальних інтересів учнів як одного з вирішальних факторів підвищення ефективності формування

загальнолюдських цінностей старшокласників.

Пізнавальна діяльність учнів експериментального класу активізувалась за допомогою ситуацій, завдань, вправ, бесід. На кожному уроці української літератури працювали над удосконаленням в учнів умінь вести розмову, яка розкриває загальнолюдські цінності особистості. Задля цього широко використовували поетапну методику формування загальнолюдських цінностей.

Анкетування показало, що у 45% учнів виявлено потребу розвивати свої загальнолюдські якості (ставлення до Батьківщини, до інших народів, гуманність та інші), це можливо на уроках української літератури. З 30% до 41% підвищилось почуття значущості загальнолюдських цінностей, як показника розуміння старшокласниками розвитку моральних і духовних цінностей людини, прагнення до демократії, справедливості. Підвищився емоційний настрій, покращилась атмосфера у колективі, а це говорить про результативність нашої дослідної роботи. У контрольному класі, де не проводились уроки, які сприяють формуванню загальнолюдських цінностей, вище згадані показники майже не змінилися.

Висновки. Ефективність дослідної роботи показала, що використання різноманітних ситуацій, нетрадиційних форм навчання якісно підвищує рівень знань учнів, значно зростає пізнавальна діяльність. Учні з більшим оптимізмом і бажанням йдуть на уроки української літератури, з відповідальністю готують домашнє завдання. При цьому вони намагалися здивувати інших учнів своєю поінформованістю та ерудицією.

Надалі ця робота потребує розробок як теоретичних, так і методичних, пов'язаних з індивідуальною роботою з формування загальнолюдських цінностей особистості.

Література

1. Алексеева В.Г. Ценностные ориентации личности и проблема их формирования.// Советская педагогика.-1981.- №8.-С.61-69.
2. Бакиров В.С. Ценностное сознание и активизация человеческого фактора. - Харьков, 1988.-177 с.
3. Бадюл С.С. Професійно – педагогічні цінності як психолого-педагогічна основа процесу становлення майбутнього

вчителя початкових класів. // Рідна школа .-36.-2002.- С.14-15.

4. Богуш А.М. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання. //Виховання і культура. - 2001. -31.- С. 5-8.

І.В.Лов'янова

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ – ФАКТОР ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

В статтє проанализирована суцність поняття «компетентність» и характеристики компетенцій в отечественной и зарубешной педагогической науке и практике. Автором рассмотрены специфические черты личностно-ориентированного обучения, обуславливающие его как фактор формирования одной из ключевых компетенцій – умения учиться, и предложены средства обучения, влияющие на формирование интеллектуальной сфєры личности.

In article is analyzed essence of the notion "competence" and features competency in domestic and foreign pedagogical science and practice. The author considers specific groups of the personality-oriented education which caused it as factor of the shaping one of the key competency - a skills to learn. Also the author offers a facility of the education, influencing upon shaping the intellectual sphere of personality.

Постановка проблеми. Аналіз досвіду освітніх систем багатьох країн показує, що одним із шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження. Водночас уміння вчитися розглядається як ключова компетентність загальної середньої освіти. Необхідність поєднання актуальних і перспективних потреб учнів у навчальному процесі об'єктивно вимагає поєднання в змісті, організації та методиках адаптивних і випереджальних функцій шкільної освіти. Ефективніше реалізувати ці завдання допоможе